

המחאה השתוקה של עוזרות הבית הקטנות משעריים

— יפה ברלוביץ

במסגרת מחקרי על נשים במושבות, הגעתי לשעריים, שכונה של עולי תימן שהוקמה בפאתי המושבה רחובות (1909). חיטוט במסמכים, עדויות וצילומים, וכן ראיונות עם בנות ובני הדור השני, חשפו בפניי את ההיסטוריה של נשות המקום, שחרף מעמדן המופלה, הן בקהילה היהודית-התימנית הפטריארכלית, ולא כל שכן בקהילת האיכרים שניצלו אותן בכל דרך, היו ביניהן שפעלו כמנהיגות טבעיות (כמו **מרים מדהלה**, שיצרה קשר עם ארגוני הנשים ברחובות, כדי לסייע לנשות שעריים), וכמקדמות שינוי חברתי-נשי (כמו **יהודית גאזי**, שיצרה תקדים לביטול האיסור של השתתפות נשים בהלוויות; **מרים נדב**, שאישרה לבתה את נישואיה לצעיר אשכנזי, בעוד שבעלה ישב עליה שבעה; או **יונה קירט** הכובסת, שהייתה הראשונה שהתלוננה במטרה על השפלתה וניצולה על ידי האיכרה שהעסיקה אותה).

והנה בין עדויות מרתקות אלה - כבר משנות העשרים והשלושים של המאה העשרים - אי אפשר שלא להעלות גם את סיפורן של עוזרות הבית הקטנות משעריים. ואף שאני עדיין מחפשת להשלים עדות זו, נראה לי שהפרטים שבידי, יחד עם הצילום הנלווה, יש בהם כדי להעמיד את תמונת המחאה השתוקה שלהן. כאמור, הנשים האשכנזיות ברחובות נהגו להעסיק את הנשים משעריים בניקיון בתיהן וחצרותיהן. אלא שהן לא הסתפקו רק בהן, אלא דרשו גם את בנותיהן הקטנות. ואכן ילדות אלה, שלא צורפו לשום מסגרת חינוכית בבתי הספר במושבה, נלקחו אל איכרות רחובות, לשמש אותן במשך כל היום לצרכיהן. הגבירות האלה העסיקו את הילדות לא רק בששת ימי השבוע, אלא כפו עליהן לבוא לשרת אותן ואת אורחיהן גם בשבתות. כך נאלצו ילדות רכות, בנות שש-שבע, לעבוד שבעה ימים בשבוע ללא יום מנוחה. למותר לציין כי משפחות אשכנזיות אלה (שרובן שמרו שבת, גם הן) לא ראו כל פגם בהתנהגותן כשאימצו ילדות, שנמנו עם קהילה יהודית-תימנית שבלטה באדיקותה, לחלל את השבת; שלא לדבר על ניתוקן מבני ביתן דווקא ביום קדוש ומשפחתי זה. התעללות זו, הן מבחינה מוסרית, הן מבחינה דתית, אומרת דרשני. שהרי נפרשת כאן לפנינו תמונה חברתית מעוותת למדי: מושבה ציונית מתחדשת, שמתיישביה הראשונים באו לכאן עם חזונם לבנות עם חדש וחברה חדשה, ועם זאת הרשו לעצמם לבעוט בזכויות אנושיות בסיסיות, ולא כל שכן בזכויותיהם של יהודים מוחלשים או "אחרים" - כמו היו הפקר.

אלא שבסופו של דבר נראה, שגם הילדות המוכפפות האלה יצאו להרים את נס המרד. האם הייתה זו יוזמה של קהילת התימנים בשעריים? או שהייתה



הילדות השובתות
מתוך אוסף יצחק קפרא, הארכיון לתולדות רחובות
תודות מקרב לב להדס אביבי, מנהלת הארכיון, על נכונותה ועזרתה הרבה

זו ישע סמפּטָה, יהודייה אמריקאית, אשת רוח ומשוררת שהתיישבה ברחובות, ונהגה להזמין את הילדות התימניות לביתה ללמדן קרוא וכתוב ולבררן במשחקי ילדים? כך או כך, מספר לא מבוטל מבין עוזרות הבית הקטנות שיתפו פעולה, ושבת אחת החליטו שלא ללכת ולשרת בבתי גבירותיהן. מה אמרו האבות? על כך אין לנו עדות. אך באשר לאימהות: היו כאלה שעודדו אותן, והיו שגערו בבנותיהן הסרבניות ודחקו בהן לצאת לעבודה בשבת, פן תאבדנה את פרנסתן, ולו הדלה כל כך. כאמור, רוב הילדות עמדו על דעתן שלא לעבוד בשבת, ונראה שגם אחיהן הבוגרים חיזקו את ידיהן.

כמה שבתות ארך המרד? מה היו תוצאותיו? האם הגיעו הילדות והמעסיקות שלהן לידי הסכם כלשהו? המרואיינים לא ידעו לספק את הפרטים האלה. אבל בארכיון רחובות מצאתי את הצילום של הילדות השובתות (מנהלת הארכיון דאז, נילי לויין, ציינה שמדובר באמצע שנות ה-30 של המאה העשרים). בצילום רואים קבוצה של ילדות בגילאים שונים, לבושות בגדי שבת (כמה מהן עדייות מחרוזות סביב הצוואר), כשהן מחזיקות בידיהן כפות תמרים ומביטות אל המצלמה. המעמד משרד מבוכה, צחקוק, וכמובן התרסה. שהרי באיזה אמצעים יכלו ילדות אלה למחות נגד העוול שנעשה להן? דגלים לא היו בידיהן, ובוודאי שלא שלטים

עם כתובות מחאה. רק הטבע הסובב עמד לרשותן, וטבע נגיש זה יכול היה להציע רק ענפים דמויי דגלים ושלטים. ייתכן שהצילום נלקח בימים שלאחר סוכות, כאשר כפות התמרים הורדו מהסכך לכל דורש. על כל פנים, ילדות אלה מחזיקות בענפים – לא פעם גדולים מהן – ומניפות אותם מעלה, כמו כלפי שמים. עם זאת, עמידתן אינה עשויה מקשה אחת. חלקן מתביישות, חלקן מחייכות, חלקן תוהות, אבל לא צועקות, ובעמידה נבוכה זו הן מנפנפות בכוח את מחאתן המושתקת.

יפה ברלוביץ היא פרופסור במחלקה לספרות עם ישראל באוניברסיטת בר אילן ויו"ר האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים וחקר המגדר.